

УДК 342.95

В.В. СИДОРЕНКО, Інститут економіко-правових досліджень Національної академії наук України

ОБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОСТУПКІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові слова: адміністративні проступки, економічна діяльність

Підставою адміністративної відповідальності є вчинення особою діяння, яке містить склад адміністративного правопорушення – передбачену нормами права сукупність ознак (елементів), при наявності яких те чи інше протиправне діяння можна кваліфікувати як адміністративне правопорушення [1, с.36]. До складу адміністративного правопорушення в науці адміністративного права традиційно відносять такі елементи, як об'єкт, об'єктивну та суб'єктивну сторони, суб'єкт правопорушення. При цьому, правопорушення існує тільки тоді, коли наявні всі його елементи. Тільки в такому разі настає адміністративна відповідальність, передбачена законодавством.

Беззаперечно, визначення особливостей адміністративної відповідальності за правопорушення в економічній сфері, не можливо провести без дослідження її складових елементів. Тому метою даної статті є вивчення об'єкта проступків в економічній сфері, який хоча й є складовою загального об'єкта адміністративного правопорушення, проте має свої особливості та потребує комплексного дослідження.

Відзначимо, що об'єкт адміністративного проступку має важливе значення для визначення поняття адміністративного проступку, а також впливає на побудову Особливої частини Кодексу України про адміністративні правопорушення (надалі – КУпАП). Крім того, об'єкт адміністративного проступку визначає його суспільну шкоду, тому впливає і на визначення адміністративної санкції за

конкретне правопорушення. З огляду на це правильне його встановлення при порушенні законодавства у сфері господарювання та економічної діяльності має не лише теоретичне, але практичне значення у правозастосовній діяльності. Об'єкт дозволяє визначити суспільно шкідливі наслідки правопорушення, сприяє правильній кваліфікації діяння, а також відмежуванню його від суміжних посягань в економічній сфері, в тому числі тих, відповідальність за які передбачена кримінальним законодавством. Все це зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Об'єкти адміністративних правопорушень були предметом дослідження у наукових роботах таких вчених як: Д.Н. Бахрах, Л.В. Коваль, Ю.П. Битяк, В.В. Зуй, В.К. Колпаков, С.Т. Гончарук тощо, праці яких стали теоретичною основою дослідження. Водночас, основна увага звертається на аналізі норм діючого Кодексу адміністративного правопорушення, а також інших законодавчих актів, які регламентують адміністративну відповідальність за правопорушення в економічній сфері.

Загалом, не викликає сумніву, що об'єктом адміністративного проступку, як і будь-якого іншого правопорушення, завжди є суспільні відносини. Така точка зору була висловлена ще Д.Н. Бахрахом [2, с.47], і на сьогодні підтримується більшістю вчених в галузі адміністративного права. Такий висновок слідує і з легального визначення адміністративного правопорушення, що дається в Кодексі України про адміністративні правопорушення (ч.1 ст.9) [3]. Водночас, існує позиція, що об'єкти адміністративного делікту дуже різноманітні, у них виявляються всі сторони буття громадян суспільства, тому єдиного об'єкта адміністративного делікту не існує, а поняття об'єкта охоплює все те, відносно чого суб'єкт вступає з ним у діалектичний зв'язок. Вважаємо більш правильним та обґрунтованим підхід про те, що в основі визначення об'єкта адміністративного правопорушення завжди є суспільні відносини, при цьому, такий об'єкт

конкретизується нормою адміністративного законодавства, що регламентує відповідні відносини.

Ю.П. Битяк, В.В. Зуй вважають, що об'єктом адміністративного проступку є суспільні відносини, що регулюються нормами різних галузей права і охороняються заходами адміністративної відповідальності [4, с.28]. Протилежною є думка В. Колпакова, який об'єктом адміністративного делікту називає суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного законодавства, охоронювані адміністративними санкціями з метою забезпечення нормального функціонування порядку управління, захисту власності, прав і свобод громадян [5, с.14]. Тобто, в основі визначення об'єкта адміністративного правопорушення вчений бачить суспільні відносини, які охороняються адміністративними санкціями, а не просто врегульовані нормами права. Вважаємо таку позицію найбільш обґрунтованою і такою, що може застосовуватися для аналізу об'єктів економічних правопорушень.

У теорії адміністративного права поширеною є класифікація об'єктів правопорушень на загальний, родовий та безпосередній [6, с.108]. Окремі науковці виділяють, крім цього, видовий об'єкт [7, с.265], який, на нашу думку, є додатковим елементом класифікації адміністративних правопорушень і не завжди потребує визначення в правозастосовній діяльності. В цілому ж наведена класифікація дозволяє визначити об'єкти адміністративно-правової охорони на різних рівнях їх узагальнення, що має важливе значення для комплексності наукового дослідження. Тому, в подальшому спробуємо проаналізувати об'єкти адміністративних правопорушень в економічній сфері з огляду на наведену класифікацію.

Загальний об'єкт адміністративного правопорушення розуміють як всю сукупність суспільних відносин, які охороняються законодавством про адміністративні правопорушення [8, с.176], або як суспільні відносини, які охороняються адміністративними санкці-

ями і яким правопорушенням завдано шкоду [4, с.28]. Так, стаття 1 КУпАП регламентує, що завданням законодавства про адміністративні правопорушення є охорона власності, соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій устанавленого порядку управління, державного і суспільного порядку [3].

Отже, в даній статті перелічено основні суспільні відносини, яким може завдаватись шкода адміністративним правопорушенням, які й відносяться до загального об'єкта. Загальний об'єкт є єдиним для всіх адміністративних правопорушень, з огляду на що немає необхідності у детальному його дослідженні. Тому в межах даного дослідження ми будемо підтримувати точку зору щодо його визначення як сукупності суспільних відносин, які охороняються законодавством про адміністративні правопорушення, і яким завдається шкода у випадку вчинення останнього.

Родовим об'єктом, на думку В.К. Колпакова, є однорідна група суспільних відносин, що є невід'ємною і самостійною частиною загального об'єкта [7, с.265]. Деякі науковці також уточнюють, що це не просто група однорідних суспільних відносин, але й на які посягає однорідна група правопорушень [9, с.265]. Родовий об'єкт дозволяє згрупувати адміністративні правопорушення на певні самостійні категорії, здійснити їх класифікацію з метою визначення адміністративно-правових норм, що встановлюють відповідальність за їх вчинення. Саме на основі визначення родового об'єкта як правило здійснюється побудова Особливої частини Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Проте, в окремих випадках глави Особливої частини Кодексу побудовані не на основі визначення родового об'єкта, що свідчить про недосконалість діючого КУпАП. Вважаємо, що при прийнятті нового Кодексу про адміністративні правопорушення необхідно, в першу чергу, визначити систему родових об'єк-

тів цих правопорушень, і на основі цієї системи групувати норми, які регламентують санкції за певні види діяння, у окремі глави.

Для економічних правопорушень, на нашу думку, родовим об'єктом будуть економічні відносини між суб'єктами господарювання, державою, споживачами товарів, робіт та послуг. Водночас, видовими об'єктами можна назвати суспільні відносини щодо порядку здійснення підприємницької діяльності, захисту економічної конкуренції, торгівлі, оподаткування, банківської діяльності, загальнообов'язкового соціального страхування, а також митних правил.

Найважливіше значення для науки та правозастосовної діяльності має безпосередній об'єкт адміністративного правопорушення. Під ним розуміють конкретні суспільні відносини, поставлені під охорону закону, яким заподіюється шкода правопорушенням, що підпадає під ознаки конкретного складу проступку [8, с.176–177]. Правильне визначення безпосереднього об'єкта дозволяє охарактеризувати ті суспільні норми та цінності, що підлягають захисту правом, чітко оцінити характер шкідливості протиправного діяння і правильно кваліфікувати правопорушення, відмежувавши його від схожих правопорушень та визначивши конкретну санкцію, яку необхідно застосовувати.

Одним з найпоширеніших об'єктів, на які посягають адміністративні правопорушення в економіці, є суспільні відносини у сфері регулювання господарської діяльності. Ці відносини є об'єктом адміністративних правопорушень, передбачених, зокрема, ст.164, 166-2 КУпАП. Господарська діяльність – це будь-яка діяльність особи, спрямована на отримання доходу в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, у разі коли безпосередня участь такої особи в організації такої діяльності є регулярною, постійною та суттєвою [10, с.302]. Складовим її елементом є підприємницька діяльність, тобто діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання

послуг і зайняття торгівлею з метою одержання прибутку.

Наступною можна виділити групу адміністративних правопорушень, об'єктом яких є суспільні відносини в сфері торговельної діяльності – ініціативної, самостійної діяльності юридичних осіб і громадян щодо здійснення купівлі та продажу товарів народного споживання з метою отримання прибутку [11, с.268]. Торговельна діяльність регламентується Господарським кодексом України, законами України «Про захист прав споживачів», «Про споживчу кооперацію», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про лікарські засоби», «Про безпечність та якість харчових продуктів», «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів», іншими законодавчими та великою кількістю підзаконних нормативних актів, які визначають основні принципи та правила, згідно з якими повинна здійснюватись торгівля. Порушення зазначених принципів та правил є підставою для застосування адміністративної відповідальності. Торговельна діяльність є об'єктом адміністративного правопорушення відповідно до ст.ст.155, 155-2, 156, 159, 160, 160-2, 164-4, 164-5 КУпАП.

Об'єктом економічних правопорушень, наближеним до суспільних відносин в сфері торговельної діяльності, є суспільні відносини у сфері захисту прав споживачів. Основним правовим документом в цій сфері є Закон України «Про захист прав споживачів», який регулює відносини між споживачами товарів, робіт, послуг і виробниками, виконавцями, продавцями, встановлює права споживачів та визначає механізм реалізації державного захисту їх прав.

Об'єктом правопорушень, передбачених ст.ст.164-3, 166-1 КУпАП, є суспільні відносини у сфері захисту економічної конкуренції. При цьому, перша з названих статей захищає відносини, пов'язані із захистом від

недобросовісної конкуренції, як регулюються Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції», а також Господарським кодексом України, ст. 32 якого визначає під недобросовісною конкуренцією будь-які дії у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності [3]. Ст.166-1 об'єктом правопорушення називає суспільні відносини безпосередньо щодо захисту економічної конкуренції, які регулюються Господарським кодексом України, законами України «Про захист економічної конкуренції», «Про природні монополії» тощо. Суспільні відносини у сфері державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності є також об'єктом правопорушень, передбачених ст.166-4 КУпАП.

Об'єктом правопорушення, передбаченого ст.163, 163-7, 163-8, 163-9, 163-11 КУпАП є суспільні відносини у сфері обігу цінних паперів, які регулюються законами України «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», «Про господарські товариства», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», наказами Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Об'єктом ряду правопорушень в економічній сфері є суспільні відносини в сфері оподаткування, зокрема з приводу забезпечення надходження податків і обов'язкових платежів у бюджет і відповідні фонди між суб'єктами податкових правовідносин (163-1, 163-2, 163-3, 163-4 КУпАП). Регулюються названі відносини, зокрема, Податковим кодексом України від 04.12.2010 р. Окремо законодавець зосереджує увагу на такому об'єкті у названій сфері, як суспільні відносини щодо оподаткування доходів фізичних осіб (ст.ст.163-4, 164-1 КУпАП). Крім КУпАП, ряд складів адміністративних проступків в податковій сфері визначається й іншим галузевим законодавством.

Об'єктом правопорушень, передбачених статтею 166-6 КУпАП є суспільні відносини у

сфері фінансової звітності та ведення бухгалтерського обліку при ліквідації юридичної особи. Суспільні відносини у сфері функціонування та ліквідації банківських установ є об'єктом правопорушення, визначеного ст.166-7 КУпАП. Об'єктом правопорушення згідно ст.166-8 КУпАП є суспільні відносини у сфері ліцензування банківської діяльності. Вказані види відносин регулюються Законами України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України», іншими нормативно-правовими актами, зокрема, Національного банку України.

Окрему групу об'єктів адміністративних відносин в економічній сфері становлять відносини щодо державного управління господарською діяльністю. Сюди можна віднести об'єкти, визначені ст.166-10 КУпАП (в галузі функціонування дозвільної системи), ст.166-11 КУпАП (у сфері державної реєстрації юридичних осіб, а також фізичних осіб-підприємців), ст.166-12 КУпАП (у сфері ліцензування), ст.164-2 КУпАП (у сфері управління економікою), у сфері державного регулювання діяльності, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування, матриць (ст.164-3 КУпАП).

Крім тих об'єктів адміністративних правопорушень, за якими можна згрупувати окремі проступки на певні групи, існують і об'єкти, визначені КУпАП, що передбачають лише наявність одиничних діянь в економічній сфері. Так, об'єктом правопорушення, передбаченого ст. 162 є суспільні відносини у сфері обігу валютних цінностей. Об'єктом правопорушень в економіці є також суспільні відносини в сфері банківської діяльності, передбачені ст.166-5, у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом (ст.166-9), у сфері здійснення розрахункових операцій (ст.155-1), у процесі здійснення операцій з металобрухтом (ст.164-10), у сфері встановлення і застосування цін і тарифів (ст.165-2). Крім того, об'єктом адміністративних правопорушень,

визначених Митним кодексом України, є встановлені законодавством суспільні відносини, що забезпечують митні правила.

Окремі адміністративні проступки можуть посягати не на один, а на декілька об'єктів, з огляду на що їх можна класифікувати на основні і додаткові. Наявність додаткового об'єкта у складі адміністративного правопорушення впливає на визначення шкідливості проступку, а, отже, і санкції, що застосовується до правопорушника. У складі адміністративних правопорушень в економічній сфері в окремих випадках присутній додатковий об'єкт. Наприклад, додатковими об'єктами виступають суспільні відносини: щодо визначення законних інтересів покупців та замовників (ст.155-2 КУпАП), у сфері охорони здоров'я населення (ст.156 КУпАП), у сфері державного управління (ст.ст.163-3, 166-4 КУпАП), фінансової дисципліни (ст.164-4 КУпАП) тощо.

Отже, дослідження об'єкта економічних правопорушень дозволяє прийти до висновку, що всі аналізовані правопорушення посягають на суспільні відносини, що виникають між суб'єктами господарювання, державою та громадянами в процесі здійснення господарської діяльності. Тому аналізовані проступки можна групувати за родовим об'єктом. Водночас, ряд названих правопорушень на сьогодні закріплена податковим та митним законодавством.

Крім того, не уніфіковані в Кодексі і норми щодо адміністративних проступків, які можна об'єднувати за видовим об'єктом – щодо торгівельної діяльності, підприємницької, здійснення загальнообов'язкового соціального страхування тощо. Хоча усі ці проступки містяться в одній главі Кодексу (глава 12 «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницької діяльності»), вони не згруповані між собою, що викликає певні труднощі у правозастосовній діяльності.

З огляду на це, вважаємо доцільним у новому Кодексі України про адміністративні

правопорушення виділити окрему главу «Адміністративні правопорушення в економічній сфері», яка б визначала склади усіх адміністративних проступків, згрупованих за названим родовим об'єктом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончарук С. Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України. Адміністративно-юрисдикційні повноваження органів внутрішніх справ : навчальний посібник / Гончарук С. Т. – К. : Київська нотна фабрика, 1995. – 78 с.
2. Бахрах Д. Н. Производство по делам об административных правонарушениях / Бахрах Д. Н., Ренов Э. Н.. – М.: Знание, 1989. – 96 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : від 07.12.1984 р. // ВВР Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
4. Битяк Ю. П. Адміністративне право України : конспект лекцій / Битяк Ю. П., Зуй В. В. – Х. : Націон. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1996.
5. Колпаков В. Адміністративне правопорушення і проступок: сучасний вимір історичної парадигми / В. Колпаков // Юридична Україна. – 2004. – № 3. – С. 13–16.
6. Коваль Л. Адміністративне право України. Загальна частина : курс лекцій / Коваль Л. – К. : Основи, 1994. – 154 с.
7. Адміністративне право України : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Парашук, О. В. Дьяченко та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.
8. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / Колпаков В. К. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 752 с.
9. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник / Колпаков В. К., Кузьменко О. В. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення: науково-практичний комен-

тар / [Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін.], – Вид. 3-є. – К. : Алер-та ; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 684 с.

Сидоренко В. В. Об'єкти адміністративних проступків у сфері економічної діяльності / В. В. Сидоренко // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 828–833 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11cvvced.pdf>

Показано, що в основі визначення об'єкта адміністративного правопорушення завжди є суспільні відносини, при цьому такий об'єкт конкретизується нормою адміністративного законодавства, що регламентує відповідні відносини.

Сидоренко В.В. Объекты административных проступков в сфере экономической деятельности

Показано, что в основе определения объекта административного правонарушения всегда есть общественное отношение, при этом такой объект конкретизируется нормой административного законодательства, которое регламентирует соответствующие отношения.

Sidorenko V.V. Objects of Administrative Offences in Economic Activities Sphere

It is shown that at the heart of definition of object of an administrative offence always there is a public relation, thus such object is concretized by norm of the administrative legislation which regulates corresponding relations.

Форум права Форум Д